

ANTALFAI Márta

Boldog Gizella királyné életének értékőrző és értékalkotó állomásai a lélektan és a történelem keresztmetszetében

Boldog Gizella királyné (984 körül–1065) életútja a női személyiség kiteljesedésében meghatározó szerepet játszó fejlődési állomásokat teheti számunkra tanulmányozhatóvá. Ezt követően néhány jelentős európai királyné, illetve királynő életéből emelünk ki jórészt ismert motívumokat, hogy ezekkel együtt megvilágíthassuk személyes kapcsolódásukat az egyetemes emberi értékekhez.

Ezen értékeket a személyiségfejlődés folyamatát előmozdító, belső késztetésként megélt, velünk született archetípusok, azaz ősképek aktiválják.¹ Ezen ősképek, mint prototípusok, nem csupán az emberiség évezredek tapasztalatait sűrítik magukba, hanem tartalmazzák a lelki morfológiai azonosságunkat is. Vagyis mindazokat a humánspecifikus értékeket, amelyek érvényre jutását a környezeti tényezőkkel összefonódva katalizálják.

A személyiség kiteljesedésének folyamatában olyan sajátos szakaszok figyelhetők meg, amelyekben a belső érési folyamatok és a környezeti tényezők együttes hatására az adott fejlődési periódusra jellemző archetípusok konstituálódhatnak és ún. rész-identitásban ölthetnek testet.

Az archetípusok tehát olyan ősi, mindannyiunk lelki struktúrájában őrzött, velünk született működési módok, amelyeket legbensőbb önazonosságként, sokszor hivatásként élünk meg, míg a közösségben gyakran szerepként jelentkeznek. Ez a „szerep” azonban nem felvett, nem a mindenkori érdekekhez igazodó, hanem belülről érkező késztetés, amely belső világunkból táplálkozik.

A személyiség kiteljesedése – C. G. Jung lélektanából kiindulva – egy életen át tartó folyamat. Lényege a belső növekedés, amely születésünktől halálunkig tart. Ez a növekedés lényegében minőségi változásokat, transzformációkat, Verena Kast megközelítésében ún. alkotói ugrásokat foglal magában.² Ezt a folyamatot Jung individuációként, azaz önmegvalósításként értelmezi, ami nem azonos az énmegvalósítással, az én, az ego uralmával. Az élet teljességének megéléséhez elengedhetetlen, hogy kapcsolatban legyünk a kollektív tudattalant tartalmazó belső világunkkal, és életünk folyamán eljussunk ahhoz a legbensőbb, lélekmélyi *isten központhoz*,³ amelyről Jézust idézve, a következőt olvashatjuk: „Nem lehet azt mondani: Nézzétek, itt van, vagy amott! Mert az Isten országa bennetek van.”⁴ A teljességélmény egyfajta átszellemülést, megnyugvást, biztonságot és megrendülést is nyújt – mindazt, ami a személyiség egészét érinti. Ennek megélése egyben spirituális út

¹ Carl Gustav Jung „archetípusokon azokat a velünk született pszichés hajlamokat vagy viselkedésmintákat értette, amelyek az emberi fajban közősek. VON FRANZ, Marie-Luise: *Álmok*. Ursus Libris Kiadó. Budapest, 2009. 45.

² Vö. KAST, Verena: *Búcsú az áldozatszereptől*. Európa Kiadó. Budapest, 2004.

³ JUNG, Carl Gustav: *A nyugati és keleti vallások lélektanáról*. Scolar Kiadó. Budapest, 2005. 171–173.

⁴ Lukács Evangéliuma, 17,21.

is, egyszerre alászállás és felemelkedés. Megrendítő példája ennek az útnak Boldog Gizella élete. Ám ide sorolhatnánk – női szenteket említvén – többek között Szent Erzsébet, Szent Margit vagy Jeanne d’Arc alakját, illetve életét is.

Bodrog Miklós megközelítésében az individuáció, azaz az önmegvalósítás célja, hogy az ember a valami módon beléoltott személyes küldetését – a vallás nyelvén szólva, az isteni tervet – beteljesítse.⁵

Tekintsük át, hogy milyen „isteni tervet” is közvetíthetnek az archetípusok, mint ősképek az életút szakaszai vonatkozásában. Népmesekeutatásaim eredményeképpen egy sajátos női fejlődési út bontakozott ki előttem, különösen az átmeneti (kisiskoláskortól felnőttkorig terjedő) időszak tekintetében.⁶ Ez a periódus a férfi fejlődési úttól több vonatkozásban is eltérést jelez. Elsősorban bizonyos személyiségfunkciók időbeni megjelenését és kibontakozását illetően. Mivel a népmese – lényegében és egyben sokatmondóan – egyidős az emberiséggel, ennek folytán olyan évezredes tapasztalatokat őriz, amelyek egyszersmind esszenciáját adják a személyiség velünk született, archetipikus működésének.⁷

Az individuáció egyes fázisspecifikus fejlődési szakaszait – kisiskoláskor, kora serdülőkor, serdülőkor, koraifjú kor, ifjúkor, fiatal felnőttkor, felnőttkor – fémjelző, értékőrző funkcióval rendelkező archetípusok a fejlődés folyamatában részidentitásként integrálódhatnak a személyiségben. Lehetőséget teremtve ez által olyan tulajdonságok megjelenésére, amelyek a fejlődés generációról generációra ismétlődő folyamatában értékalkotók.

Tekintsük át röviden, a teljesség igénye nélkül, a női személyiség kibontakozásában meghatározó szerepet játszó, ún. *fejlődési archetípusokat*.

A 8–10 éves (kisiskolás) korban aktiválódó „*Okos lány archetípus*” és részidentitás a kora serülőkorig tart. A gondolkodó funkció aktiválódása, majd a környezet segítségével ennek fejlesztése a női kibontakozás fontos állomása. Előmozdítja a helyes önértékelés és kompetenciaérzés kifejlődését. Kevésbé ismert, hogy a kora középkorban a lányok oktatására milyen nagy hangsúlyt fektettek, a középkor végéig tanultságban a férfiakkal vetekedtek.⁸ Pierre Riché francia neveléstörténész a kora középkori arisztokrata lányok neveléséről írja, hogy a fiúkéval egyező irodalmi képzésben részesültek. Az eredetileg apácának szánt Gizella nevelése részben a hercegi palotában, részben monostorban történt. „A fejedelmi leányoknak gyakran többet kellett tanulniuk, mint a fiúknak.”⁹

A kisiskoláskort követő *kora serdülőkorban* aktiválódó „*Jószívű lány archetípus*” a személyiség érző, érzelmi oldalát fejleszti. Olyan értékeket, mint együttérzés, szelídség, jóság, türelem, gondoskodás, gyengék, elesettek támogatása. Gizella az apácázárdában gyakorolhatta mindezeket a képességeket, többek között „itt tanulta meg azokat a csodaszép gregorián dallamokat, amelyek egész életén át kísérték és beleénekeltek lelkébe az isteni szeretet himnuszait”.¹⁰ Jóllehet nem csupán beleénekeltek, de meg is nyithatták lelkét az érzelmek kiadásához. Jellemzője ezen életszakasznak, hogy a másoknak való segítségnyújtás, az odaadás, a szolgálat jelent igazi örömet és megelégedettséget.

⁵ BODROG Miklós: *Álmaink barlangvilága. C. G. Jung nyomában* – Hermész könyvek. Budapest, 1995.

⁶ Vö. ANTALFAI Márta: *A női lélek útja mondákban és mesékben*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2006.

⁷ Vö. ANTALFAI Márta: *A személyiségfejlődés mint értékőrző és értékalkotó folyamat* = Az individuálpszichológia útján. A Magyar Individuálpszichológiai Egyesület folyóirata. 3 (2006) 1. sz.

⁸ HORN Emil: *Magyarországi Szent Erzsébet életrajza*. Szent István Társulat. Budapest, [É. n.] 21.

⁹ Dr. SZÁNTÓ Konrád OFM: *Boldog Gizella első magyar királyné*. Ecclesia Kiadó. Budapest, 1988. 45.

¹⁰ GYÖRFFY György: *István király és műve*. Gondolat Könyvkiadó. Budapest, 1977. 114–115.

1. kép: Árpád-házi Szent Margit a Nyulak-szigetén

Mindezen tulajdonságok később, a kora serdülőkor után, több fejlődési szakaszt követően, leginkább az anyai identitásban teljednek ki, ám kibontakozásukhoz meghatározó időszakot képez a kora serdülőkor.

Ugyanakkor a fenti életszakasz segítő, támogató, másokért áldozatot hozó tulajdonságaira épülhet Gizellánál a későbbiekben – már királynéként – irgalmassága, a szegények támogatása, amiért a „mindenkin segítő királyné” nevet kapta. Udvarában pihentek meg a zarándokok, a Jeruzsálembé igyekvő lovagok serege. A mindenki iránt gyöngéd nő, főképpen a nyomorékokat, a bajban sínylődőket, a papokat és templomokat

részesítette jótékonyágában.¹¹ Az elesettek iránti szeretetéről tanúskodik a következő legenda, mely szerint: „Télvíz idején Veszprém környékén egy rosszul öltözött, didergő, fát gyújtógető asszonyt látott meg. Megegett rajta a szíve, levetette prêmes bundáját, és a szegény asszonynak ajándékozta.”¹²

Házasságkötéséig az apácázárdában töltött idő lehetőséget teremtett számára megélni a külvilágtól való elvonulást, Istenhez fordulást, egyben a belső világ felfedezését, azaz a *serdülőkor inkubációs időszakát*, amelyet a mesék üzenete alapján „*Hófehérke archetípusnak*” neveztem el. A hófehérség – magától értetődően – a tisztaság, az érintetlenség, s ahogy a mese főszereplőjénél is tetten érhető, a külvilágtól való elvonulás, a befelé figyelés szimbóluma is. Boldog Gizella ezen serdülőkort megidéző életszakasza későbbi éveiben, bár más formában, de újraéled és segítségére lesz abban, hogy – férje halálát követően – visszatérhessen a kolostorba.

Boldog Gizellával szemben Szent Margit, elfogadva a külvilágtól való végleges elvonulást, az Istennek szentelve magát, a „belső várkastély” felfedezésének egy életre szóló útját választotta. Nem lépett tovább a nő evilági kiteljesedéséhez vezető következő lépcsőfokra.

2. kép: Árpád-házi Szent Margit

¹¹ Szántó, 1988. 77.

¹² RANKL Lajos-SCHMID M. Farkas-VÉRTEs József: *Gizella Magyarország első királynéja Szent István hitvese*. Történelmi életkép. Székesfehérvár, 1935. 94.

Koraserdülő-serdülő korában Gizella is apáca szeretett volna lenni, mint húga, Brigitta. Képes volt azonban lemondani ezen vágyáról, majd hazáját odahagyva áldozatot vállalni azért, hogy a keresztény hit terjesztője legyen férje mellett, akit az országépítés során mindenhová elkísért.

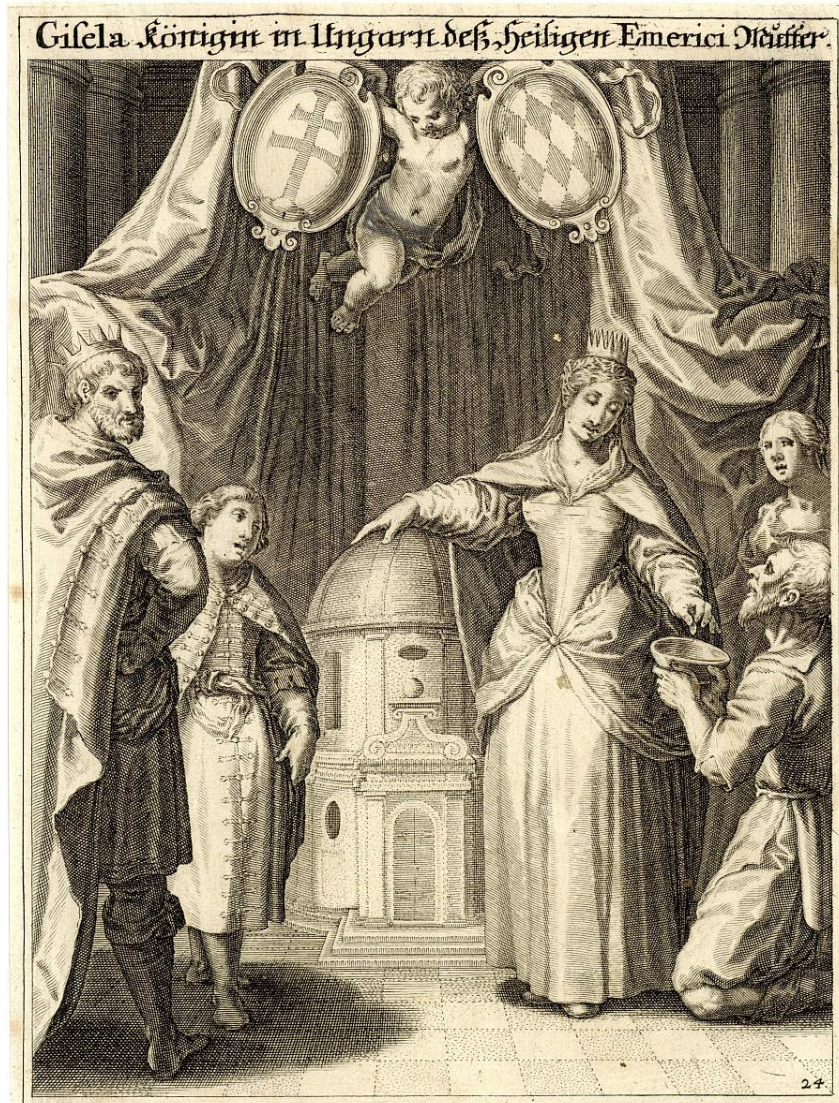
Tizenhat éves volt, amikor Domonkos érsek királynévá koronázta. „Miközben királynéi koronáját a fejére helyezte, a következőket mondhatta: Vedd a dicsőség koronáját és tudd, hogy te is részese vagy a birodalom kormányzásának, s az Úristen népének mindig eredményesen viseld gondját.”¹³ A későserdülő-koraifjú korba érkező lányok, kilépve belső világukból - ahogy a mesék is üzenik -, a „Naplányia korszakukat” élik. Azon archetípus aktiválódik bennük, amelynek ereje, az előző életszakasszal éppen ellentétesen, cselekvésre hívja és a külvilág felé hajtja őket. Gizella is „ennek megfelelően” társuralkodó lesz az egyházszervezésben, s mint királyné, férje segítőtársa az országkormányzásban.

3. kép: Szent István és családja, Gizella társ az uralkodásban

¹³ SCHÜTZ Antal – SEBES Ferenc – BALANYI György – SZAMEK József – TOMEK Vince: *Szentek élete az év minden napjára*. Szent István Társulat. Budapest, 1932. I. kötet. 228.

A személyes életét messze felülmúló, az ország felemelkedéséért hozott – ma közéleti tevékenységnek neveznénk – áldozatos munkája mellett, korai ifjú, majd ifjúkorba lépve, már *anyaként*, gyermekei nevelésével foglalkozik, azaz a *családanyai hivatást* is felvállalja.

4. kép: Gizella királyné Szent Istvánnal és Szent Imrével

A női életút talán legerősebb, belülről érkező ősi hívására, amit a lélektan az *anyaarchetípus* megjelenéseként definiál, Gizella 24 éves koráig *elsősorban anya*. Majd anyósa halálát követően a család mellett az ország és az egyház építésén férje oldalán fáradozó asszony. Pauler Gyula, a kitűnő történész és Szent István-szakértő, a hitvesi szeretet erősségét hangsúlyozza Gizellánál, aki férjét „rokon lélekkel támogatta és követte, amennyire nő tehetete...”¹⁴

¹⁴ PAULER Gyula: *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*. A MTA Könyvkiadó Vállalata. Budapest, I. kötet. 1893. 22.

A női kiteljesedés és fejlődés – a lányból nővé, a nőből feleséggé, majd anyává, s egyben társsá válás – útjának fontos állomásához érkeztünk: Gizella, már *mint érett nő*, képes anyaként a gyermekeit, családját, udvartartását gondozni, és mellette a királynéi birtokok és udvarházak működéséről is gondoskodni. Megadatot számára, hogy megélje és betöltsen *anyai*, majd úgy a szűkebb, mint tágabb környezetében a *családanya archetípusához* kötődő segítő, támogató, megtartó és egyben fejlődést előmozdító küldetését. Férje mellett munkatárs az egyházszervezésben, részt vesz az országkormányzásban. Nevéhez kapcsolódik többek között a veszprémi székesegyház, a veszprémvölgyi görög apácázárda, a Nyitra melletti monostor, a bakonybéli apátság építtetése, továbbá az egyházi ruhákat készítő műhelyek létesítése. „Gizellának és munkatársainak kb. 300-350 templomot kellett ellátniuk miseruhával, kehelyfehéreneművel és oltárterítővel.”¹⁵

5. kép: Szent István és Gizella

¹⁵ SZÁNTÓ, 1988. 87.

Hitbeli elköteleződése mellett magas szintű tudatosságra és nagy lelki erőre vall, hogy késő *felnőtt, illetve idős korára* képes volt lemondani a világi életről, a vagyonról, a királynői „pozícióról”. Ahogy megküzdött élete tragédiáival, úgy valószínűleg az életút ún. normatív kríziseivel is, így például a korunkban oly gyakori kapuzárási pánikkal, életközép-krízissel, ha egyáltalán átélt hasonlókat. Ugyanis 60 éves korától, 81 éves korában bekövetkezett haláláig a passzai bencés szerzetesi közösség apátnőjeként a rend vezetésével és neveléssel foglalkozott.

Visszavonultan, ámde nem cselekvés nélkül él a kolostorban. Tetten érhetjük életének utolsó szakaszában – az *időskor archetípusát* megidéző – másokért végzett munkát: *tanít, nevel, szolgál*.

6. kép: Gizella a „koronázási leplet” varrja

A fentiekben ismertett életút állomásai azt láttatják, hogy Boldog Gizella nem csak megélhette, hanem egyesítette is magában a női fejlődést és kiteljesedést aktiváló archetípusokat.

Mindezekből adódóan a királyné életútjáról a teljesség juthat eszünkbe. Ezt a „teljes életet” azonban át- meg átszövi a tudatosan felvállalt áldozathozatal. Feltehetjük magunknak a kérdést, hogy miért vállalta és hogy volt képes betölteni 12 éves korától haláláig ezt a szolgálatot? Honnan vette hozzá az erőt?

„Életének legboldogabb percei vagy órái közé – ahogy Szántó Konrádnál olvashatjuk – azok a templomlátogatások tartoztak, amikor ... az oltár lépcsőjén térdelve, tekintetét a feszületre vagy az Oltáriszentséget őrző emelvényre függesztette.” „...Mert életének célját nem az udvar örömeinek és kényelmének élvezésében, hanem Isten szolgálatában látta.”¹⁶

Életrajzírói, a korabeli krónikák, dokumentumok és a történészek munkái egyként arról tesznek tanúságot, hogy Boldog Gizella ehhez az áldozatos, másokért élő, a Teremtést és a teremtett világot szolgáló élethez az erőt és kitartást Istennek való elköteleződéséből merítette, férjével együtt, mondhatni, mintegy a Teremtő segítőtársául szegődve. Nem a hatalmi pozíció, nem az azzal járó gazdagság és vagyongyarapítás éltette. Amikor 1045-ben visszatért Passauba, koronáját a veszprémi székesegyháznak ajándékozta.

A királynő élettörténete azt az üzenetet is közvetítheti számunkra, hogy éppen Istennel való folyamatos kapcsolata segítette őt abban, hogy kibontakozhassanak a személyiségében rejlő mindazon értékek, amelyek által betölthette égi és földi küldetését.

Az ősképekre, azaz az elődök tapasztalataira, valamint a „belénk oltott isteni tervre” épülő életút egyben értékőrző és értékalkotó. Ezen az úton nyílik lehetőség az egyént és a közösséget egyaránt szolgáló, velünk született képességek és tulajdonságok megvalósítására. Az individuációnak ez az útja életünk végéig tart, ám hatásában azon is túlmutató.¹⁷ Hiszen az a példa, melyet az elődök akarva akaratlanul átörökítenek, azon megmunkált élet és viselkedésmód, amelyet mintaként, pusztán az életükkel az utódoknak átadnak – maradandó nyomokat hagy.

Erre az átadásra, a múlt és jelen egymást feltételező összefonódására talán egyik legmegragadhatóbb példa magának a királyságnak az intézménye, úgy is mint szimbólum, és úgy is mint valóság. Ezen intézmény tekintetében nyilvánvaló a jelen múltban gyökeredzése, s a különféle királynői szerepekben is jól megragadhatók a fentiekben ismertetett egyetemes női archetípusok, mint a múlt értékeinek és hagyományainak őrzői.

Nemcsak Anglia, de mondhatni az egész világ gyászolta a 2022-ben eltávozott II. Erzsébetet (1926–2022). Érdekes egybeesés ez a Boldog Gizella királynénkra történő emlékezés-sorozattal, amely már több mint egy évet ölel fel. II. Erzsébet a Windsor-háznak egy átlagos képességekkel rendelkező tagja volt. Mint ismeretes, eredetileg nem is készült erre a pozícióra. Azonban másként fordult a történelem kereke, és élete végéig küldetesként tekintett sorsa fordulására. Leginkább a fegyelmezettség és a kötelességteljesítés morálját érezte magához legközelebb állónak, mint erős társadalmi elvárást.

Uralkodását a régi értékek lehetőleg változatlan formában való fenntartásának igénye jellemezte. Ugyanakkor mindez együtt járt az ő esetében az előkelősködés, a fennhéjázás, mint magatartás elutasításával is. Személyiségére az egyszerűség és közvetlenség volt jellemző. Ez tette rokonszenvenné az emberek előtt. A hétköznapi élet kereteinek elfogadása nála abban is megnyilvánult, hogy – az akkori női szerepmintáktól eléggé elrugaszkodva – a II. világháború időszakában kitanulta az autószerelő (!) szakmát, és a háború alatt gyakorolta is: vöröskeresztes teherautókat vezetett és szerelt. Megjelenik ebben az életszakaszában – már Gizella esetében is találkoztunk ezzel – a környezetét alakítani vágyó „hősnő”, a „*Napleánya archetípus*”, majd az ifjúkor napjainkban szingliként működő,

¹⁶ SZÁNTÓ, 1988. 90.

¹⁷ JUNG, 2005. 170.

a társadalomban saját magának pozíciót teremteni vágyó, az igazságért síkra szálló nő archetípusa. Megjegyezném, hogy korunk szingli-törekvéseit sok esetben inkább az önös érdek és nem a másokért végzett munka, nem az igazságért való kiállás jellemzi.

A háborút tehetetlenül elszenvedő – leginkább a serdülőkort, azaz a „Hófehérke archetípust” megidéző – működésmód helyett az akkor még csak főhercegnő a hősiességek is beillő cselekvést választotta: a brit hadsereg kapitányaként sebesülteket szállító teherautót vezetett. Ezen igazságot tevő és kereső életszakasz archetípusáról a csak a 20. században szentté avatott *Jeanne d’Arc (1412–1431)* alakja juthat eszünkbe. Ám amíg Erzsébet, Gizellához hasonlóan több fejlődési állomást megélve és személyiségébe integrálva tovább tudott lépni egy következő életszakaszba, Jeanne d’Arcnak ez nem adatott meg.

7. kép: Árpád-házi Szent Erzsébet kenyeret oszt a szegényeknek

II. András leánya, *Árpád-házi Szent Erzsébet (1207–1231)* életét végigkísérte a szegényekről, elesettekről, betegekről való gondoskodás. A szelídség, jóság, alázat és még az ellenségeivel szemben is a megbocsájtás és a szeretet jellemezte. Ám Szent Erzsébet életének is volt kora ifjúkorára tehetően egy olyan szakasza, amikor szinte hősiességgel küzdve igazáért, környezete jobbításáért szállt síkra. Boldog házasságban élve IV. Lajos thüringiai tartományi gróffal, vele együtt lovagolva járta be a birodalmat – Gizella királynéhoz hasonlóan –, felmérve, hogy hol van szükség segítségre, fejlesztésre.¹⁸ Férjével együtt templomokat, kórházakat építtettek. Miután fiatalon özvegyen maradt, a gyermekeiről való gondoskodás mellett az éhezőknek, betegeknek osztotta szét vagyonát. Életét Isten szolgálatának szentelve, az általa létesített kórházban „betegápolóként”, fiatalon hunyt el. Végigtekintve életén, mondhatjuk, hogy azt a Gizella királynéhoz hasonló női kiteljesedés jellemezte.

¹⁸ Sz. JÓNÁS Ilona: *Árpád-házi Szent Erzsébet*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1986. 68.

Visszatérve II. Erzsébethez, az ő döntéseiben és vállalásaiban mindjárt a kezdetektől úgyszintén megtalálhatjuk az alárendelődés és alázat erőteljes motívumait. Még élete utolsó éveit is a másokon való segítség, a rászorulókat támogatása, az adományozás, összességében az élet védelmére irányuló törekvések töltötték ki.

8. kép: II. Erzsébet koronázási portréja (részlet)

Kiemelhető az a figyelemre méltó tulajdonsága, miszerint képes volt az átlagember normáit és az arisztokratikus ethoszt ötvözni. Ugyanakkor nem utasította el a pompát és az ünneplés kultuszát sem, mint háttérteret, amely a királyság megnyilvánulásmódjának nélkülözhetetlen kelléke és egyben szimbóluma, s ezek között a legfontosabb, maga a korona. Utóbbi lényegi tartalmát magyar vonatkozásban Schlachta Margit fogalmazta meg, az államformáról szóló nemzetgyűlési vita során, a méltóság, mint személyes érték védelmében: „Amikor a királyt megkoronázzák, megkoronázzák a népet is” – jelentette ki.¹⁹

II. Erzsébet nagy hangsúlyt fektetett az angol királyság tárgyi, családi elemeire és rekvizitumaira is, melyek az ősi kezdetekhez nyúlnak vissza. Ezek egyben a királyság szimbólumai is, amelyek átmentik az előző korok értékeit a mai ember számára.

A magyar Gizella királyné a német területek romanizált kultúráját, a latin kulturális tartalmakat jelenítette meg itteni fellépésével. Ebben a vonatkozásban is volt értékőrző, értékmentő és -átvivő szerepe, mint a majd őt követő királynőknek, királynéknak.

¹⁹ *Magyar Nemzet*, 1946. február 1.

Ide kapcsolhatók a népmesék királyai, királynői is, akik az értékek folyamatosságát szimbolizálják, mint egyfajta archetipikus működési módot. Ám amíg a népmesékben a királyságért való küzdelem, illetve a királyok közötti küzdelem mindig azzal végződik, hogy a királyság újjászületik és új erőre kap, s vele együtt a transzcendens értékek is – a valóságos királyságokban nem minden királynőnek sikerült a korábban már említett értékeket, köztük talán a legmeghatározóbbat, a földi és égi dimenzió, azaz a profán és a szakrális közötti összekötő szerepet betöltenie.

Gizella királyné, amint az korábban már említésre került, társuralkodói szerepet is betöltött, azaz olyan feleség volt, aki részt vett különféle, a királyság intézményrendszerét megtestesítő létesítmények megalkotásában, valamint a vallásos érzület és hit meggyökereztetésében. A Képes Krónikában olvashatjuk, hogy István és Gizella közösen alapítják meg az óbudai prépostságot.

9. kép: Szent István király és felesége Óbudán templomot alapít

A királyné a saját vagyonából fejleszti kedvenc tartózkodási helyét, Veszprém városát, ahol székesegyházat is épített. Ugyanakkor jártas a női mesterségekben is.

A Gizella Litániában²⁰ többek között a következőket olvashatjuk róla:

- Isten hű szolgálóleánya,
- erős hitű hittérítő,
- a fiatal magyar egyház gondviselője, aki
- a kétkezi munkát nem tartotta rangon alulinak,
- házastársa iránt a tapintatosság,
- hitvesi szeretet,
- szelídség,
- de ha kell, erős fellépés jellemezte,
- jótettek fáradhatatlan gyakorlója,
- a megaláztatások elviselője,
- szerető édesanya és családanya,
- férje halála után zárdába vonult, csak Istennek élt.

10. kép: Gizella királyné éjszakai imája

Időben nagyot ugorva, megemlíthető I. Ferenc József felesége, Erzsébet királyné (1837–1898), aki bár szíven viselte a magyar érdekek képviselőjét, ugyanakkor nem igyekezett mintát adni a társadalom számára. Jóllehet, az uralkodóházak minden esetben mintaadó szereppel is rendelkeztek, minőségi példázatot igyekeztek nyújtani, amely egyben mindenki számára megvalósítandó érték és cél volt.

Beatrix (1938–) holland királynő, illetve a királyi család utazásait, nyaralásait és életeseményeit mindig figyelemmel kísérték a hollandok, nyomon követték életüket, mivel bizonyos mértékig minta volt számukra. Ezt illusztrálta az az epizód a 2000-es évek elején, amikor Beatrix királyné lemondta részvételét az unokaöccse esküvőjén, mert arra a napra esett egy közintézmény felavatása, amire már korábban elköteleződött. A magánérdeknek a közérdekért való föláldozása, mint erkölcsi példázat, jó érzéssel töltötte el az embereket, nagy hatást gyakorolt a hollandokra.

A királynői szerephez tartozott természetesen magának az uralkodóháznak, mint családnak az egyben tartása is. Itt említhető meg a családiasságra, házastársi hűségre való törekvéseken belül is kiemelkedő szerepet játszó angol *Viktória királynő (1819–1901)*, aki talán a családi tűzhely kultuszát ápoló és tovább vivő magatartásáról legismertebb. Ugyanakkor mégsem csak pusztán a privát családi és házastársi szerep emelhető ki uralkodása tekintetében, hanem az általa képviselt *házastársi hűség és főként a bensőséges párkapcsolat* is. Így a női életszakaszokat tekintve, Viktória az ideális *házastársi kapcsolat archetípusát* testesítheti meg.

²⁰ Ld.: <http://www.magyszentcsalad.hu/imak/23-litania-boldog-gizella-kiralyné-tiszteletére.html>

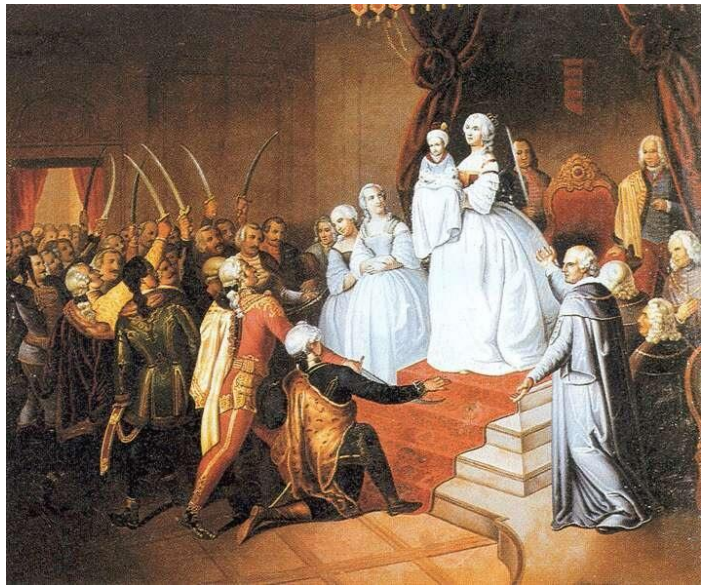

11. kép: Viktória királynő és Albert herceg az esküvő reggelén

Bizonyos tekintetben rokonítható vele *Mária Terézia (1717–1780)*, akinek életében viszont az *anyai hivatás* domborodott ki igazán. Ez nem pusztán gyermekeinek nagy száma okán említendő, hanem az ezzel összefüggésben lévő anyai szerepnek az uralkodói szerepbe történő beágyazódása folytán is. Figyelemre méltó, hogy miközben komoly ellentétek feszültek az örökös tartományok és Magyarország között, Mária Teréziának ez a fajta anyai, gondoskodó szerepe hatást gyakorolt a magyar nemzeti közvéleményre és aktiválta a mindannyiunkban ott lévő *anyaarchetípust*. Jellemző volt Mária Teréziára az emberi esendőségeket megértően kezelő, anyai, védelmező, támogató attitűd is. Egyfajta anyai odafordulás az alattvalókhöz jellemezte. A magyar nemzeti-népi emlékezetben így élt Mária Terézia, ami felülírta a Habsburg–Lotharingiai-ház és a magyarok között a politikai problémákat és feszültségeket.²¹

²¹ Horváth J. András történész-levéltáros személyes közlése.

Ismert mozzanat az osztrák örökösödési háború időszakából, hogy amikor a poroszok nő-volta miatt kétségbe vonták uralkodói jogát, és Nagy Frigyes porosz király hadat üzent Bécsnek, Mária Terézia, mint magyar királynő a pozsonyi országgyűléshez fordult segítségért. Karjában tartva fiát, a későbbi II. Józsefet, az ott levő rendek kiszolgáltattott helyzetétől meghatódtak, s „életünket és vérünket!” felkiáltással álltak a királynő mellé. A mindenkori – így a bennünk is élő – anya, illetve anyaság iránti lojalitás hatása testesült meg ebben a jelenetben.

12. kép: A magyar rendek hódolata Mária Terézia előtt az 1741. évi pozsonyi országgyűlésen

13. kép: I. Erzsébet angol királynő

I. Erzsébet angol királynőt (1533–1603) viszont *kiemelkedő áldozathozatala* miatt említeném. Amint az ismeretes, annak érdekében, hogy összetartsa a nemzetet, lényegében feláldozta magánéletét. Sőt, mondhatni, azon túlmenően nőiségének megélését és kiteljesítését is a hazáért, hiszen uralkodása alatt erősödik meg az anglikán egyház és Anglia hatalmi helyzete.

A mi Erzsébet királynénkat viszont – pozitív tulajdonságai és értékei mellett – éppen, hogy az *áldozathozataltól való elfordulás* jellemezte. Mintegy belesüllyedt, mondhatni a privát életbe, s nem tudta képviselni a császár és királynéi méltóságtól elvárt, a korábbiakban már említésre került archetipikus működésmódot. Kicsit narcisztikus, depressziós magatartással találkozunk XVI. Lajos francia király felesége, *Mária Antoinette (1755–1793)* esetében is, aki szintén nem töltötte be azt a szerepet, melyet a francia nemzet elvárt volna tőle. Menekült a közérdek szolgálata elől.

14. kép: Erzsébet császárné és királyné

Ám nem mehetünk el szó nélkül ezen összefüggések tekintetében az utolsó *magyar királyné, IV. Károly felesége, Zita (1892–1989)* esete mellett sem. Mártír szerepével trónfosztásban és száműzetésben részesült *hitvese társ mártíriumát* hordozta. Férjét és elvesztett uralkodói státuszát egész életében gyászolta, sem jogilag, sem lelkileg nem mondva le királynői szerepéről és méltóságáról. Hitének és meggyőződésének erejét bizonyítja, hogy 1989-ben bekövetkezett halálakor Straub F. Brúnó, az Elnöki Tanács Elnöke koszorút küldött sírjára. Vagyis még a kommunista Magyarország vezetése is, végül egy gesztus erejéig, elismerte az egy életen át fenntartott *királynői szerepigényt*.

15. kép: Zita királyné a királykoronázáskor

Boldog Gizella életének a lélektan, azon belül is a személyiség kiteljesedésének vetületében történő elemzése mellett hozott példák talán érzékelhetővé tehetik, hogy a királyság, azon belül is a *királynő és királyné*, mint archetípus meghaladja a mindennapok működés módját és az éppen érvényes normarendszert. Egyetemes értékek hordozói, amelyek túlnőnek a hétköznapi dimenziókon.

Ugyanakkor maga az archetípus mindannyiunkban ott lévő őskép, minta, prototípus, amelynek nemegyszer numinózus ereje képes porrá törni, avagy elárasztani, de ugyanakkor képes fel is emelni bennünket a spirituális, szakrális szférába.²² Hogy ez a numinózus, mondhatni isteni erő mely irányba hat, ezt, meglátásom szerint, befolyásolja az élethez való hozzáállásunk. A tanulmányban Boldog Gizella sorsa mellé állított és ismertetett személyiségeket a királynéhoz hasonlóan semmiképpen sem a privát életlehetőségek szerinti érdekek vezérelték, hanem a másokért hozott áldozat, a társadalom, a közösség jobbításának szándéka, még ha ez a szándék sok esetben csak részben valósult is meg. A fentiekben érintett tulajdonságok, a *hatásában az élethosszon is túlmutató fejlődésre* lehetnek példák. Ugyanakkor nehéz lenne felmérni, hogy a különböző individuációs utak hogyan forgatták a történelem kerekét, az utánuk jövő generációk életét.

Gizella királyné életének lélektani elemzésén túl, a történelem gazdag tárházából kiemelt és említésre került királynék és királynők ugyanakkor olyan archetipikus női működésmódokat is képviselnek, illetve szimbolizálnak, amelyek lényegében benne rejlenek a női pszichében, mint kibontakozási lehetőség.

Képek jegyzéke

1. kép: Hadzsy Olga: Árpád-házi Szent Margit a Nyulak-szigetén, 1939, olaj, vászon, Biksady Galéria (<https://www.mutargy.com/festmeny-grafika/102-tetel-szent-margit-a-nyulak-szigeten-1939>)
2. kép: Juan de Borgoña: Árpád-házi Szent Margit (részlet), 1495, olaj, fatábla, Madrid, Museo Nacional de Prado (wikipedia)
3. kép: Bráda Tibor: Szent István és családja, Gizella társ az uralkodásban. Dunaújváros, Krisztus Király-plébániatemplom. Üvegablak (részlet), méret: 4,5 × 7,4 m. Fotó: Németh Andrea. In: Regina Gisela. KNRF 2023. 43. o.
4. kép: Gizella királyné Szent Istvánnal és Szent Imrével. Bavaria pia. 1628. 34. Rézmetszet. Fotó: Piarista Múzeum. In: Regina Gisela. KNRF, 2023. 37. o.
5. kép: Ispánky József: Szent István és Gizella. 1938. Veszprém, Vár utca. Fotó: Thaler Tamás. In: Regina Gisela. KNRF, 2023. 172. o.
6. kép: Roskovics Ignác: Gizella a „koronázási leplet” varrja. Falfreskó. 1905. Budapest, Rózsák terei Istenszülő Oltalma görögkatolikus templom. In: Regina Gisela. KNRF, 2023. 167. o.
7. kép: Edmund Blair Leighton: Árpád-házi Szent Erzsébet kenyeret oszt a szegényeknek, 1895, olaj, vászon, Collection of Fred and Sherry Ross (wikipedia)

²² JUNG, 2005. 22.

8. kép: Cecil Beaton: II. Erzsébet koronázási portréja (részlet), 1953, fénykép, London, Royal Collection Trust (wikipedia)
9. kép: Szent István király és felesége Óbudán templomot alapít. Képes Krónika, 1358 k. Budapest, OSzK. In: Regina Gisela. KNRF, 2023. 38. o.
10. kép: Szinte Gábor: Gizella királyné éjszakai imája (részlet). Fotó: Magyar Művészekért Alapítvány, Kortárs Magyar Festőművészek Portál. In: Regina Gisela. KNRF, 2023. 42. o.
11. kép: Ifj. Samuel William Reynolds: Viktória királynő és Albert herceg az esküvő reggelén (részlet), 1844, mezzotinto, London, National Portrait Gallery (wikipedia)
12. kép: Josef Hasslwander: A magyar rendek hódolata Mária Terézia előtt az 1741. évi pozsonyi országgyűlésen, 1850 körül, olaj, vászon (wikipedia)
13. kép: George Gower: I. Erzsébet angol királynő, 1588 körül, olaj, fatábla, London, National Gallery (wikipedia)
14. kép: Franz Xaver Winterhalter: Erzsébet császárné és királyné, 1865, olaj, vászon, Wien, Kunsthistorisches Museum (wikipedia)
15. kép: Strelisky Sándor: Zita királyné a királykoronázáskor, fénykép, 1916 (wikipedia)